



II. Теорія і методика архівознавства

суспільно-політичних рухів, національних, расових проблем

3.11.5 Організаційно-практична діяльність церков. З'їзди, конференції, собори

3.11.6 Релігійне виховання (духовні (церковні) школи, недільні школи)

3.11.7 Релігія та мистецтво

3.11.8 Релігійні напрями, течії

3.11.8.1 Християнство

3.11.8.1.1 Православ'я

3.11.8.1.2 Католицизм

3.11.8.1.3 Протестантизм, уніатство

3.11.8.1.4 Інші християнські вірування

3.11.8.2 Іслам

3.11.8.3 Іудаїзм

3.11.8.4 Індуїзм

3.11.8.5 Буддизм

3.11.8.6 Конфуціанство

3.11.8.7 Інші релігії та вірування

3.11.9 Сучасні окультні та містичні течії

3.11.10 Сектантство. Язичництво. Шаманство

3.11.11 Місіонерство

Наталія Христова

ГРОШОВА ОЦІНКА ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

Кінець ХХ ст. ознаменувався розвитком процесів демократизації суспільства, нових інформаційних технологій, розширенням сфер міжнародних зв'язків на світовому та регіональному рівнях. Ці явища сприяли сформуванню нових підходів до реалізації технологій збирання, опрацювання й використання архівної інформації, розширенню доступу до документів Національного архівного фонду України (НАФ), зумовили лібералізацію правил користування ними. Розширення сфери платних послуг¹, що надають архівні установи нашої країни в сучасних умовах, стимулювали появу нових напрямів використання інформації, зокрема з комерційною метою, і пов'язані, перш за все, з необхідністю визначення вартості документів НАФ.

Правове підґрунтя для здійснення грошової оцінки було закладено в частині третій ст. 10 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи», де зазначено, що «документи Національного архівного фонду підлягають грошовій оцінці як культурні цінності і водночас об'єкти рухомого майна»². Але варто наголосити на тому, що грошова оцінка в законі не є самоціллю, оскільки головне її завдання полягає не тільки у визначенні вартості документа, але й у створенні такої системи оцінювання, яка була б в змозі ефективно захищати законні інтереси держави, юридичних і фізичних осіб — власників документів НАФ, а також сприяти забезпеченню збереженості документів.

Активний пошук шляхів вирішення цієї проблеми зумовив звернення до інтелектуального набутку попередніх поколінь істориків, архівістів щодо розв'язання аналогічних за-

вдань, та об'єктивного аналізу того досвіду, який існує сьогодні в Україні та за її межами.

Вивчення світової практики оцінювання архівних документів, як предметів колекціонування, засвідчило, що вона базується виключно на шкалі аукціонних цін найвідоміших аукціонних фірм, наприклад, Сотбі або Крісті, і не регулюється нормами і методиками.

В колишньому СРСР, а згодом на пострадянському просторі, через відсутність легального ринку архівних документів, визначення їх ціни ґрунтувалося на практичному досвіді експертів, носило несистемний, і часто — довільний характер, і здійснювалося у разі придбання документів у державну власність³.

Отже, попереднє ознайомлення зі станом розроблення проблеми переконливо доводило, що її слід розглядати комплексно та запропонувати якісно нові концептуальні підходи до грошової оцінки документів. Закономірно, що саме комплексний підхід став методичним підґрунтям «Методики грошової оцінки документів Національного архівного фонду», розробленої Українським науково-дослідним інститутом архівної справи та документознавства. Методика передбачає оцінювання власне інформації документа, та документа загалом, з урахуванням цінності матеріального носія, витрат на його створення, опрацювання, зберігання тощо.

Використання норм Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» та інших нормативно-правових актів, дозволило визначити особливості оцінювання документів не тільки як пам'яток культури і джерел історичної інформації, а з урахуванням їх специфіки як рухомого майна.



II. Теорія і методика архівознавства

Комплексний підхід дозволив також спрогнозувати необхідність проведення грошової оцінки документів НАФ у таких випадках:

- вилучення документів з НАФ;
- здійснення цивільно-правових угод, пов'язаних з передаванням права власності або права користування, а також договорів про зберігання документів НАФ, що не належать державі чи територіальним громадам;
- здійснення угод, пов'язаних з передаванням права тимчасового користування документами НАФ, що належать державі чи територіальним громадам, у випадках, установлених законодавством;
- визначення розміру збитків, яких зазнав власник документів НАФ або уповноважена ним особа унаслідок їх неналежного зберігання, що призвело до пошкодження, псування, нестачі, підроблення, розкрадання, незаконного вивезення або незаконної передачі іншій особі, а також знищення;
- проведення обов'язкового страхування унікальних документів НАФ, а також страхування інших документів НАФ у разі їх депонованого зберігання, видавання для реставрації, експонування чи іншого користування поза архівними установами, перевезення на нове місце зберігання, зокрема, за межі України та в інших випадках, передбачених законодавством.

Методикою передбачається проведення грошової оцінки експертно-перевірними комісіями державних архівних установ, державних наукових установ, фондovo-закупівельними комісіями музеїв та експертно-оціночними комісіями бібліотек, до складу яких включаються досвідчені архівісти, представники наукової і творчої громадськості, інші фахівці залежно від профілю архівної установи⁴, а також суб'єктами оціночної діяльності — суб'єктами господарювання, які отримали сертифікат відповідного напряму та спеціалізації, як того вимагає законодавство про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність. Але незалежну грошову оцінку документів як рухомого майна (нематеріальних активів) у разі укладання договору застави, визначення розміру збитків або їх відшкодування власнику документів під час розв'язання спорів, пов'язаних з майновими правами, мають здійснювати виключно суб'єкти оціночної діяльності.

Синтез архівознавчих та інформаційних підходів дозволив чітко визначити в Методиці основні критерії цінності документів, що вже сформульовані в сучасній архівістиці⁵, і мо-

жуть використовуватися під час проведення грошової оцінки. До основних в Методиці віднесено такі критерії:

інформаційна цінність (значущість інформаційних характеристик документа для суспільства, держави, особи);

цінність для споживачів (характеристики ознак, що визначають інтерес до документа покупця);

цінність, зумовлена збереженістю документа (характеристики складових і якісних ознак матеріальної основи документа).

Кожен із зазначених критеріїв складається з низки часткових, які деталізують зміст основного критерію.

Критерії інформаційної цінності:

— номінал документа — вид документа, який відображає його правовий статус, загальний характер закладеної інформації;

— автор/адресат — установа (особа), причетна до створення, оформлення, обігу, інших видів функціонування документної інформації, її значення в житті суспільства;

— зміст документа — значущість відображених подій у житті суспільства, особи або групи осіб, час подій, рівень складності документа, наявність письмових позначок;

— новизна інформації — ступінь поширення (оприлюднення) документної інформації;

Критерії споживчої цінності:

— оригінальність — оригінал, фальсифікат часу створення оригіналу, сучасна підробка;

— масштаб значущості документа — належність до світової, міжнародної, національної, міжрегіональної, міжгалузевої, регіональної, галузевої, місцевої, особистої культурної спадщини;

— хронологічна належність документа — час створення документа, його значущість у певні періоди історії суспільства;

— зовнішні особливості документа — наявність або відсутність матеріалів і реквізитів, від яких залежить його цінність;

— рівень попиту на подібні документи.

Критерії цінності, зумовлені збереженістю документа:

— збереженість носія — стан паперу, пергамену, плівки, скла або іншого носія, можливість усунення наявних пошкоджень;

— збереженість тексту — чіткий, з частковими/значними пошкодженнями, можлива реставрація, неможливе повне відновлення тексту;

— режим зберігання — відсутність чи необхідність додаткових витрат на спеціальне обладнання для забезпечення оптимальних умов зберігання документа;



— ступінь ризику — відсутність чи наявність дій, вчинення яких може спричинити пошкодження документа.

Зазначені критерії дають практично повну характеристику документа, але у разі потреби можна вводити додаткові критерії, пов'язані з його змістом, споживчою цінністю, станом носія інформації тощо.

Основний акцент у Методиці було зроблено на організації роботи з грошового оцінювання, строках його проведення та оформленні результатів роботи, що пояснюється специфікою жанру Методики як нормативного акта, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України. Втім, слід визнати, що Методика не дає роз'яснень щодо застосування критеріїв або здійснення страхового оцінювання. Це зумовлює розроблення у подальшому відповідних офіційних документів. Зокрема, вже підготовлено Примірну шкалу оцінок документів за критеріями, де кожному з них відповідає певна кількість балів, Примірну шкалу цін документів за рангами, що стануть надійним інструментом для експертів при проведенні грошової оцінки, а також визначено процедуру оцінювання, яка включає такі основні процеси:

у разі проведення грошової оцінки комісіями:

1) Оформлення документів для здійснення грошової оцінки, що передбачає:

а) видання наказу відповідною державною архівною установою, державною науковою установою, музеєм, бібліотекою про проведення грошової оцінки документів НАФ;

б) подання заяви власника документів або особи, у якої документи перебувають на законних підставах, про проведення оцінки відповідною державною архівною установою, державною науковою установою, музеєм, бібліотекою.

2) Передавання документів, що підлягають грошовій оцінці, на підставі акта приймання-передавання документів, складеному представниками відповідної державної архівної установи, державної наукової установи, музею, бібліотеки з одного боку, та замовником оцінки, з другого.

3) Наукове атрибутування, ознайомлення з інформацією Інтернет, інших джерел інформації.

4) Проведення попередньої експертної оцінки документів кожним членом комісії.

При попередній експертній оцінці документа кожен експерт за Примірною шкалою оцінок документів за критеріями визначає кількість

балів конкретного документа за кожним критерієм і визначає ранг документа шляхом підсумовування балів у Таблиці визначення рангу документа.

Відповідно до встановленого рангу за Примірною шкалою цін документів за рангами експерт робить висновок щодо вартості документа.

Рішення щодо вартості документа НАФ приймається більшістю голосів членів комісії, присутніх на засіданні. У разі рівного розподілу голосів рішення, за яке віддав свій голос голова ЕПК, є ухвальним.

6) Затвердження протокольним рішенням ЕПК узгодженого рангу та вартості документів НАФ.

7) Складання ЕПК акта грошової оцінки.

Акт грошової оцінки є документом, що містить інформацію про власника документів або уповноважену ним особу, мету оцінки, висновки про вартість документів НАФ. Заповнені таблиці визначення рангу документів НАФ та висновки експертів — членів ЕПК про вартість документа, що оцінюється, додаються до акта грошової оцінки.

У разі проведення незалежної грошової оцінки документів НАФ суб'єктами оціночної діяльності — суб'єктами господарювання, використовуються усі бази оцінки, що відповідають ринковій вартості та неринковим видам вартості. База оцінки обирається відповідно до мети, з якою проводиться оцінка документів, їх особливостей та нормативно-правових вимог Фонду державного майна України.

Незалежні експерти можуть використовувати критерії, запропоновані Методикою. З метою правильного віднесення об'єкта оцінки до певної групи номіналів документів, встановлення автора/адресата документа, визначення ступеню поширення (оприлюднення) інформації про документ, ступеню його оригінальності, масштабу значущості, хронологічної належності тощо до оцінки можуть залучатися відповідні спеціалісти та установи, уповноважені проводити такі експертизи.

Незалежна грошова оцінка документів НАФ проводиться, переважно, із застосуванням порівняльного та дохідного методичних підходів. Застосування методів витратного підходу не рекомендується, у зв'язку з незначним впливом у більшості випадків матеріальних витрат, пов'язаних зі створенням документа (носія інформації та інформації, яку він містить), на його вартість.

Під час застосування методів порівняльного підходу опрацьовується інформація щодо



II. Теорія і методика архівознавства

цін продажу та пропозицій вітчизняного та світового ринків на подібні за видами та хронологічною приналежністю документів. У разі застосування методів дохідного підходу для визначення доходу від користування документами опрацьовується інформація щодо плати за користування подібними документами та аналізуються зобов'язання угод, укладених користувачем з власником документів або уповноваженою ним юридичною чи фізичною особою. Інформацією для визначення валового доходу є плата за надане право користування подібними документами.

Отже, можна говорити про те, що на законодавчому рівні пропонується «Методика грошової оцінки документів Національного архівного фонду» заклала підґрунтя проведення цієї роботи. Але перед архівістами постає завдання подальшого удосконалення цієї Методики, пристосування її для практичної реалізації основних положень, розроблення низки посібників. Методично, організаційно, технологічно грошове оцінювання документів має координуватися Державним комітетом архівів України та Українським науководослідним інститутом архівної справи та документознавства.

¹ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними архівними установами» // ОВУ. — 1998. — № 19. — С. 29. — ст. 684;

Лариса Драгомірова

ОПТИМАЛЬНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОКУМЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АРХІВНОГО ФОНДУ: МЕТОДОЛОГІЯ ВИЗНАЧЕННЯ І ТЕХНОЛОГІЯ СТВОРЕННЯ (науково-практичний коментар до третього розділу Основних правил роботи державних архівів України)

Основні правила роботи державних архівів України (надалі — *Правила*) є першою спробою концентрованого і системного викладення основних правових, методологічних і методичних положень, що регламентують діяльність архівів і у своїй загальній частині поширюються на діяльність інших архівних установ¹. Ці положення ґрунтуються на подеколи ревізійністських і новаторських позиціях щодо традиційно усталених в теорії і практиці архівної справи уявлень і понять, переосмисленні та певному коригуванні професійної терміносистеми, переорієнтації та уточненні окремих норм чинних підзаконних

Порядок надання державними архівними установами допомоги юридичним і фізичним особам, які є власниками документів Національного архівного фонду, у поліпшенні умов зберігання, реставрації, консервації, створенні страхового фонду і фонду користування документами // Вісник Державного комітету архівів України. — 2002. — Вип. 2(10). — С. 126–128.

² Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи»» // Вісник Державного комітету архівів України. — 2002. — Вип. 1(9). — С. 5–25.

³ Методические рекомендации по денежной оценке автографов деятелей русской культуры XVIII–XX вв., рукописных книг, актов и других материалов эпохи феодализма / ГАУ при Совете Министров СССР. — М., 1971. — 76 с.; Методические рекомендации по денежной оценке актов документов эпохи феодализма и капитализма, рукописных и старопечатных книг, документов личного происхождения XVIII–XX веков, приобретаемых в собственность государства / ГАУ при Совете Министров СССР. — М., 1983. — 88 с.

⁴ Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання формування і функціонування Національного архівного фонду» // Вісник Державного комітету архівів України. — 2002. — Вип. 4(12). — С. 37.

⁵ Методика і критерії виявлення і включення унікальних документальних пам'яток Національного архівного фонду України до Державного реєстру національного культурного надбання / ГАУ при КМ України. УДНДІАСД. — К., 1999. — 18 с.

актів. Оскільки Правила за жанром — узагальнюючий кумулятивний нормативний документ, положення якого є лише резюмуючими «вершечками» науково-теоретичної думки, викладеними для їх практичного застосування, оскільки усі «корінці» цієї думки залишаються «за кадром»; оскільки значна частина «вершечків» базується на виключно авторських «корінцях» і наші Правила лише обмежено можуть розглядатися як авторська чи редакційна компіляція, то і впровадження цих Правил має передбачати розкриття усього «закадрового» теоретичного і правового контексту. Без такого супроводу, його аналізу